

ETIČKA ORIJENTACIJA I PROFESIONALNE DILEME: STAVOVI STUDENATA NOVINARSTVA FAKULTETA POLITIČKIH ZNANOSTI SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Dunja Majstorović :: Gordana Vilović :: Željana Ivanuš

IZVORNI ZNANSTVENI RAD / DOI: 10.20901/ms.14.27.5 / PRIMLJENO: 28.09.2022.

SAŽETAK Rad daje prikaz anketnog istraživanja na 243 studenta preddiplomskog i diplomskog studija novinarstva na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu provedenog s ciljem uvida u stavove studenata o kontroverznim metodama u izvještavanju i najvažnijim etičkim problemima u suvremenom novinarstvu te uvida u njihovu etičku orijentaciju. Istraživanje je također imalo za cilj otkriti potencijalne razlike među studentima različitih razina studija (preddiplomska i diplomatska razina), različitog radnog iskustva u medijima te između studenata novinarstva i novinara u Hrvatskoj (usporedba s rezultatima studije Worlds of Journalism Study).

Rezultati ne pokazuju razlike između studenata preddiplomskog i diplomskog studija kao ni između onih s iskustvom i bez iskustva rada u medijima u pogledu njihova stava prema korištenju kontroverznih metoda u izvještavanju, ali su pronađene razlike između studenata novinarstva i novinara s obzirom na njihovu etičku orijentaciju. Studenti novinarstva navode otkrivanje identiteta (maloljetnika) i senzacionalizam kao najveće etičke probleme suvremenog novinarstva.

KLJUČNE RIJEČI

NOVINARSKA ETIKA, MEDIJSKA ETIKA, OBRAZOVANJE NOVINARA, STAVOVI STUDENATA

Bilješka o autoricama

Dunja Majstorović :: Odsjek za novinarstvo i medijsku produkciju,
Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu :: dunja.majstorovic@fpzg.hr

Željana Ivanuš :: Odsjek za novinarstvo i medijsku produkciju,
Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu :: zeljana.ivanus@fpzg.hr

Gordana Vilović :: Redovita profesorica u miru, Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu :: gordana.vilovic@fpzg.hr

UVOD

Profesionalna etika ključna je komponenta kurikula u obrazovanju novinara, ističu Plaisance i suradnici (2012, str. 644). U Hrvatskoj je kolegij iz novinarske etike prvi put uveden 2000. na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, gdje se trenutno sluša na preddiplomskoj razini studija novinarstva.¹ Edukacija o novinarskoj etici na sveučilišnoj razini u Hrvatskoj uvedena je kasno, znatno kasnije nego, primjerice, u Sjedinjenim Američkim Državama, gdje su kolegiji iz etike bili prisutni na nekoliko sveučilišta od 1915. (Ferré, 2020, str. 20).

„Uvođenje specijalističkih kolegija iz novinarstva“ u Jugoslaviji dogodilo se „na fakultetima političkih znanosti“ (Splichal, 1989, str. 342–343), a u Hrvatskoj je obrazovanje novinara započelo na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu početkom 70-ih godina 20. stoljeća, najprije kao jednogodišnji, zatim dvogodišnji, a od 1985. kao četverogodišnji sveučilišni program (Peruško i Vozab, 2016). To donekle zakašnjelo uključivanje u sveučilišni program treba promatrati u kontekstu obrazovanja novinara u Europi koje je moralo čekati nove uvjete koji su pogodovali „integraciji novinarstva u sveučilišne programe u Europi nakon Drugog svjetskog rata“ (Barrera i Harnischmacher, 2020, str. 368). Iako je novinarstvo u Sjedinjenim Američkim Državama „dugo bilo prepoznato kao polje vrijedno sveučilišnog studija“ (Foote, 2008, str. 132), „tek je 80-ih i 90-ih godina prošloga stoljeća (...) novinarstvo postalo prihvaćeno kao predmet u cijelom svijetu, često na novim sveučilištima“ (Joseph, 2020, str. 56).

Slično tome, znanstveni interes za pitanja koja se tiču novinarske etike u Hrvatskoj pojavio se tek krajem 90-ih godina, sa značajnim porastom u prvom desetljeću 21. stoljeća (Majstorović i sur., 2022). Ipak, postoji duga tradicija u primjeni etičkih praksi u novinarskoj profesiji koja seže još u 1910. godinu kada je osnovano Hrvatsko novinarsko društvo s pripadajućim Sudom časti. Prvi formalizirani kodeks pojavio se 1965. kao jedinstven skup načela za novinare u tadašnjoj Jugoslaviji. Iako se taj kodeks nije odmah pozabavio svim pitanjima koja se tiču neetičnih postupaka, ubrzo je dopunjen kako bi uključio detaljnije odredbe. Današnji *Kodeks časti hrvatskih novinara*, koji je izradilo Hrvatsko novinarsko društvo 2009., jedini je učinkovit mehanizam samoregulacije u hrvatskom medijskom prostoru (osim pojedinačnih institucionalnih kodeksa). No, istraživanje koje je, među ostalim, propitkivalo upoznatost hrvatskih novinara s profesionalnim standardima novinarstva pokazalo je da gotovo polovica novinara nije upoznata s mehanizmima samoregulacije (Ivanuš, 2021, str. 79). Osim toga, istraživanja o etičkim prijemcima u hrvatskim medijima identificirana su kao najčešća tema novinarske etike koja zaokuplja hrvatsku znanstvenu javnost (Majstorović i sur., 2022), što bi moglo ukazivati na učestalo kršenje kodeksa i/ili etičkih načela u novinarskom izvještavanju u Hrvatskoj.

¹ Uz predmet Novinarska etika koji se, kao obavezni predmet, sluša na trećoj godini preddiplomskog studija novinarstva, predmeti koji povezuju etiku i medije (novinarstvo) slušaju se i na srodnim studijskim programima u Hrvatskoj, uglavnom na preddiplomskoj razini (Majstorović i sur., 2022).

Iako su istraživanja medijske etike prisutna u znanstvenoj zajednici u Hrvatskoj, istraživanja etičkih percepcija (stavova o etičkim pitanjima) i praksi gotovo da i ne postoje, osim istraživanja provedenog u sklopu studije *Worlds of Journalism Study* koje je uključilo novinare u Hrvatskoj (v. Peruško i sur., 2016). Međutim, slični podatci za studente novinarstva u Hrvatskoj nisu prikupljeni, premda bi njihovi etički stavovi, odnosno stavovi budućih novinara, mogli biti indikativni za proces obrazovanja novinara i važnost novinarske etike kao dijela tog procesa.

Naš je cilj stoga bio provesti anketu među studentima preddiplomskog i diplomskog studija novinarstva Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu kako bismo dobili uvid u njihove stavove o različitim pitanjima novinarske etike. Ta je institucija odabrana jer ima najstariji studij novinarstva u Hrvatskoj i najveći broj upisanih studenata. Rad se temelji na postojećim istraživanjima o stavovima studenata novinarstva i novinara o etici u novinarstvu (npr. Ball i sur., 2006; Reinardy i Moore, 2007) i na rezultatima projekta *Worlds of Journalism Study* za pitanja o „etičkim orijentacijama novinara“ u svijetu (Plaisance i sur., 2012; Ramaprasad i sur., 2019) i u Hrvatskoj (Peruško i sur., 2016).

PREGLED ISTRAŽIVANJA O ETIČKIM PERCEPCIJAMA, DILEMAMA I KONTROVERZNIM PRAKSAMA U NOVINARSTVU

Sve je više istraživanja o etičkim percepcijama i dilemama u novinarstvu. Ta se istraživanja generalno mogu podijeliti na: istraživanja etičkih percepcija profesionalnih novinara (npr. Plaisance i sur., 2012; Suárez Villegas i sur., 2021), zatim istraživanja etičkih percepcija studenata novinarstva (npr. Oller Alonso i sur., 2019; Reinardy i Moore, 2007) te istraživanja etičkih percepcija obiju skupina (npr. Ball i sur., 2006; Sanders i sur., 2008), a neka su se istraživanja također usredotočila na to kako javnost percipira etičke motive novinara (v. Voakes, 1997). Mnoga od tih istraživanja usredotočila su se na etiku u kontekstu novinarskih izvještavanja, kao što je korištenje kontroverznih metoda prikupljanja vijesti, ali i na sukob interesa te stavove o etičkim kodeksima.

Najveća (globalna) studija koja ispituje etičku orijentaciju novinara jest *Worlds of Journalism Study* (v. Plaisance i sur., 2012; Ramaprasad i sur., 2019). Kako ističu Plaisance i suradnici (2012), cilj studije bio je otkriti „u kojoj se mjeri profesionalna etika novinara razlikuje u novinskim organizacijama i društvima“, kao i „čimbenike koji objašnjavaju te varijacije“ (str. 642). Istraživanje je pokazalo da ideološki čimbenici (na razini zemlje) umjesto individualnih varijabli imaju „najveći utjecaj na stupanj idealizma i relativističkog razmišljanja novinara“ (Plaisance i sur., 2012, str. 641). Također je dovedeno u pitanje novinarsko opravdanje za određene prakse prikupljanja vijesti te su Ramaprasad i suradnici (2019) izvijestili o prihvaćanju pet takvih praksi za novinare u šezdeset i sedam zemalja.

I Hrvatska je bila dio te velike studije, a rezultati o etičkim percepcijama novinara pokazali su da se gotovo svi „slažu da se bez obzira na kontekst ili situaciju“ novinari „uvijek trebaju pridržavati kodeksa profesionalne etike“, no ipak značajan broj (više od trećine) njih „smatra da bi njihova osobna prosudba ili specifična situacija“ mogla smanjiti utjecaj

profesionalnog kodeksa (Peruško i sur., 2016, str. 2). Slični rezultati dobiveni su i za novinare u Srbiji jer je postotak onih koji se slažu oko važnosti pridržavanja kodeksa gotovo identičan, a još manje ih je odgovorilo da je „prihvatljivo zanemariti moralne standarde ako to zahtijevaju izvanredne okolnosti“ (Rupar i Seizova, 2017, str. 18).

Slično kao i u studiji *Worlds of Journalism Study*, opravdanje korištenja kontroverznih metoda pri izvještavanju, uključujući i primanje novca, također je bilo u fokusu različitih znanstvenih istraživanja. Na primjer, u studiji o etičkim stavovima i percepcijama o sukobu interesa među novinarima u Kini, Hong Kongu i na Tajvanu, Lo i suradnici (2005) otkrili su da su oni „skloni poklonima u obliku malih darova, obroka i putovanja“, ali ne u obliku „novčanih nagrada“ (str. 154). Suárez Villegas i suradnici (2021) izvijestili su da više od polovice ispitanika (novinara) smatra „dopustivim (...) prihvaćanje poklona u obliku promotivnih proizvoda“ i „plaćena putovanja kao pratnja izvoru informacija“, ali uglavnom do 200 eura (str. 210).

Neka su se istraživanja usredotočila na etičke dileme koje proizlaze iz specifičnih vrsta novinarstva – na primjer, internetsko novinarstvo koje je izazvalo interes već u prvom desetljeću 21. stoljeća (v. Deuze i Yeshua, 2001). U istraživanju provedenom među novinarima iz Belgije, Italije i Španjolske, Suárez Villegas (2015) izvijestio je o „stupnju neovisnosti medijske tvrtke“ i „osobnim vrijednostima novinara“ kao čimbenicima koji su najutjecajnije u olakšavanju ili sprječavanju provođenja etičnog novinarstva (str. 96).

Druga su se istraživanja usredotočila na percepcije novinara o učinkovitosti mehanizama samoregulacije. Veliko istraživanje provedeno među novinarima u 14 zemalja o tome kako oni „percipiraju utjecaj (...) instrumenata medijske odgovornosti na profesionalne novinarske standarde“ otkrilo je da se „stavovi novinara (...) razlikuju među novinarskim kulturama“, ali i da se kodeksi tvrtki smatraju instrumentom s najvećim utjecajem, dok je utvrđeno da etički kodeksi i vijeca za tisak imaju srednji učinak (Fengler i sur., 2015, str. 249, 256). S druge strane, Mauri-Ríos i suradnici (2020) analizirali su percepciju španjolskih novinara o „učinkovitosti etičkih kodeksa“ i otkrili da „novinari opće etičke kodekse smatraju instrumentima odgovornosti koji se najviše cijene“, nakon čega slijede „specijalizirani etički kodeksi“, no podatci se razlikuju za starije i mlađe ispitanike (str. 511, 517–518). S druge strane, u istraživanju Motlagh i suradnika (2013), provedenom među novinarima u Maleziji, ustanovilo se da više od polovice ispitanih novinara ima nepovoljan stav prema etičkim kodeksima (str. 1819).

Istraživači su se usredotočili ne samo na stavove novinara nego i na stavove studenata novinarstva, odnosno na njihove etičke percepcije. Na primjer, Oller Alonso i suradnici (2019), koji su analizirali „percepcije studenata o etici i novinarskim praksama“ u trima zemljama (Ekvadoru, Kubi i Venezueli), otkrili su da studenti „nerado prihvaćaju upitne novinarske prakse“ (str. 93) te da je najučestalije odbačena praksa „objava neprovjerenja sadržaja“ (str. 100).

Ball i suradnici (2006) anketirali su studente preddiplomskog studija novinarstva u Velikoj Britaniji o „stavovima prema novinarskoj etici i ulogama u medijima“ (str. 20) te su

usporedili podatke sa sličnim podacima dobivenima za novinare. Među metodama koje se „često smatraju kontroverznima“, četiri su, uključujući „plaćanje izvora informacija“ i „korištenje skrivenih mikrofona i kamera“, imale veću vjerojatnost da će ih odobriti studenti u usporedbi s novinarima (str. 23). Na temelju prikupljenih podataka koliko studenti i novinari prihvaćaju metode kao što je plaćanje izvoru, autori su zaključili da stavovi studenata mogu biti već formirani „prevladavajućom britanskom novinarskom kulturom prije nego što započnu studij novinarstva“ (Ball i sur., 2006, str. 29–30). Slično tome, istraživanje koje su proveli Sanders i suradnici (2008) među studentima u Španjolskoj i Britaniji o „profesionalnim stavovima i vrijednostima“ otkrilo je „da su različite, nacionalne novinarske ‘kulture’ utjecale na studente prije nego što stignu na sveučilište“ (str. 133).

Neki od istraživača uspoređivali su percepcije studenata na različitim razinama obrazovanja. Primjerice, Reinardy i Moore (2007) usporedili su etičke percepcije studenata početnih i završnih godina studija te zaključili da su prvi „više etički utemeljeni“ zato što je praktično iskustvo studentima završnih godina „omogućilo složeniji pristup etičkim odlukama“, kao i „alternativna gledišta koja nadilaze etičke kodekse“ (str. 161).

Još jedna važna, ali možda nedovoljno istražena tema jest sadržaj kolegija iz medij-ske/novinarske etike u odnosu na studentsku percepciju etike. U tom je smislu Plaisance (2006) istraživao učinke koje je sadržaj kolegija iz medijske etike, između ostalog, imao „na studentske vrijednosne sustave“ i „etičke ideologije“ (str. 379) prije slušanja kolegija i nakon što su studenti odlušali kolegij te je otkrio da su promjene u načinu na koji su rangirali „određene vrijednosti“ odražavale „naglasak kurikula“ koji je na njih stavljen (str. 391). U članku provokativnog naslova *Does Education Matter?* („Je li obrazovanje važno?“) Schultz (2002) konstatira da novinari s diplomom u velikom broju, „tvrde da su nastavnici novinarstva i njihovo novinarsko obrazovanje bili iznimno utjecajni na njihove poglede na novinarsku etiku“ (str. 232).

Konačno, ne može se propustiti napomenuti važnost studije Wilkina i Colemana (2005) koji su koristili Defining Issues Test (DIT) da bi utvrdili kako novinari „donose etičke odluke – što im je važno i što utječe na njihovo razmišljanje“ (str. xi). Njihova studija pod naslovom *The Moral Media: How Journalists Reason About Ethics* („Moralni mediji: kako novinari razmišljaju o etici“) predstavlja „prvu publikaciju odgovora novinara (...) na DIT“ i uspoređuje njihova razmišljanja o etici „s razmišljanjima drugih profesionalaca“ (str. xii).

Sav taj znanstveni interes ohrabruje i može se dočekati s odobravanjem s obzirom na to da se novinarstvo danas suočava s brojnim problemima, kao što su pad povjerenja javnosti u profesiju, tabloidizacija medija, komercijalni i drugi pritisci. U tom smislu vjerojatno je nemoguće dovoljno naglasiti važnost primjene etičkih standarda u izvještavanju i etike u obrazovanju novinara jer je to izravan način za vraćanje povjerenja u medije, odnosno put prema vjerodostojnosti medija.

ISTRAŽIVANJE O ETIČKOJ ORIJENTACIJI I STAVOVIMA O KONTROVERZNYM NOVINARSKIM PRAKSAMA MEĐU STUDENTIMA NOVINARSTVA FAKULTETA POLITIČKIH ZNANOSTI SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Cilj je istraživanja steći uvid u etičku orijentaciju studenata novinarstva, dobiti uvid u njihova promišljanja o prihvatljivosti pojedinih kontroverznih novinarskih praksi te u njihove stavove o najvećim izazovima/problemima u suvremenom novinarstvu. Dodatno, cilj je utvrditi postoje li razlike u stavovima između studenata preddiplomskih i diplomskih studija, studenata s radnim iskustvom i bez radnog iskustva u medijima te između studenata i novinara.

Anketno istraživanje provedeno je od 10. do 17. ožujka 2022. na prigodnom uzorku od 243 studenta preddiplomskog studija novinarstva (prva i treća godina) i diplomskog studija novinarstva (prva i druga godina) na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Anketa je bila anonimna, sudjelovanje u anketi na dobrovoljnoj bazi, a upitnik se sastojao od 23 pitanja: opće karakteristike ispitanika (spol, dob, godina studija), pitanja o radnom iskustvu (u medijima i/ili studentskim medijima), pitanje o tome je li im novinarstvo bio prvi izbor pri upisu, četiri pitanja (Likertova ljestvica) o njihovoj etičkoj orijentaciji (preuzeto iz obrasca *Worlds of Journalism Study: Ethical Orientations*), devet pitanja (Likertova ljestvica) o prihvatljivosti određenih novinarskih praksi, pitanje o tome je li novinarska etika nužan dio obrazovanja novinara, otvoreno pitanje o tome što smatraju najvažnijim/najvećim etičkim problemom današnjeg novinarstva te dva pitanja samo za studente diplomskih studija (koji su preddiplomski studij pohađali te jesu li slušali kolegij iz novinarske/medijske etike).

Podatci za novinare, koji će se uspoređivati s dobivenim podacima za studente novinarstva, dio su istraživanja *Worlds of Journalism Study*, koje je provedeno na prigodnom uzorku od 561 novinara u Hrvatskoj.²

U skladu s ciljevima istraživanja, definirane su sljedeće hipoteze:

H 1: Nema značajne razlike između studenata i novinara u pogledu njihove etičke orijentacije.

Želimo vidjeti postoje li razlike između studenata novinarstva i novinara u Hrvatskoj u pogledu četiri tvrdnje iz studije *Worlds of Journalism Study*.³ Te izjave, temeljene na „Forsythovoj (1980) taksonomiji etičkih orijentacija“ predstavljaju „četiri različite etičke pozicije“⁴ (Ramaprasad i sur., 2019, str. 202). Neka od prijašnjih istraživanja pokazala su

² V. Peruško i sur. (2016).

³ 1. „Novinari se uvijek trebaju pridržavati kodeksa profesionalne etike, bez obzira na situaciju i kontekst.“ 2. „Ono što je etično u novinarstvu ovisi o konkretnoj situaciji.“ 3. „Ono što je etično u novinarstvu stvar je osobne prosudbe.“ 4. „Prihvatljivo je ostaviti po strani moralna načela/standarde ako to zahtijevaju izvanredne okolnosti.“ Dostupno na: https://worldsofjournalism.org/wojwordpress/wp-content/uploads/2019/07/WJS_Ethical_orientations_aggregated.pdf (22.04.2022.).

⁴ To su: *absolutism* (strogo poštivanje etičkih načela u svim situacijama), *situationism* (etično ponašanje ovisi o situaciji), *subjectivism* (etično je stvar vlastite prosudbe) i *exceptionism* (okolnosti mogu zahtijevati odstupanje od moralnih načela) (Ramaprasad i sur., 2019: 202).

postojanje „nacionalne novinarske kulture“ (Ball i sur., 2006; Sanders i sur., 2008) koja utječe na stavove studenata i prije upisa studija, dok su Wilkins i Coleman (2005) obrazložili da bi oni koji žele postati novinari i profesionalni novinari mogli „pokazivati sličnu obradu etičkih dilema“ (str. 29).

H 2: Postoji značajna razlika između studenata preddiplomskog i diplomskog studija u stavovima o prihvatljivosti pojedinih kontroverznih novinarskih praksi.

Istraživanjem želimo testirati potencijalne razlike između studenata preddiplomskog i diplomskog studija novinarstva u pogledu njihovih stavova o prihvatljivosti određenih kontroverznih novinarskih praksi u obliku devet tvrdnji.⁵ Budući da su pojedina istraživanja pokazala da su studenti početnih godina studija manje skloni razvijanju etičkih tumačenja koja nadilaze kodekse (v. Reinardy i Moore, 2007), očekujemo razliku između studenata različitih razina studija (preddiplomski studij nasuprot diplomskom studiju). Naša je pretpostavka da će studenti viših godina studija koji imaju više znanja o novinarskoj etici imati manje tolerancije prema etičkim prijemcima u novinarskoj praksi.

H 3: Postoji značajna razlika između studenata s radnim iskustvom u medijima i onih bez radnog iskustva u stavovima o prihvatljivosti pojedinih kontroverznih novinarskih praksi.

Istraživanje koje su proveli Reinardy i Moore (2007) sugeriralo je da je praktično iskustvo studentima diplomskih studija omogućilo da formiraju stajališta izvan kodeksa. Analizirajući razliku između studenata s iskustvom rada u medijima i onih bez iskustva, želimo provjeriti je li iskustvo utjecalo na njihovo mišljenje o prihvatljivosti kontroverznih novinarskih praksi s kojima su se mogli susresti u svom radu. Pretpostavka je da će studenti koji imaju iskustvo rada u medijima (uključujući i studentske medije) i sa stvarnim etičkim dilemama biti osjetljiviji na kršenje profesionalnih standarda.

H 4: Otkrivanje identiteta maloljetne žrtve studenti novinarstva identificiraju kao najveći etički problem.

Budući da UNICEF-ove medijske smjernice i *Kodeks časti hrvatskih novinara* nedvosmisleno naglašavaju važnost zaštite identiteta djeteta žrtve u medijima te zbog velikog broja studenta koji upisuju izborni kolegij Mediji i pravo djeteta na studiju novinarstva Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, očekujemo da će studenti prepoznati posebnu važnost etike u kontekstu medijskog izvještavanja o djeci.

⁵ Otkrivanje identiteta maloljetne žrtve, otkrivanje identiteta maloljetnog počinitelja, intervjuiranje djeteta bez pristanka roditelja ili zakonskog skrbnika, preuzimanje sadržaja (teksta) iz drugih medija bez navođenja izvora, preuzimanje sadržaja (teksta) s web-stranica bez navođenja izvora, baziranje novinarskog teksta/priloga isključivo na anonimnim izvorima, korištenje skrivenih kamera i mikrofona, prihvaćanje manjih poklona (npr. ručak, vino, popusti), prihvaćanje većih poklona (npr. besplatna putovanja).

REZULTATI I RASPRAVA

Anketirana su ukupno 243 studenta: 83 (34,2 %) prve godine preddiplomskog studija, 81 (33,3 %) treće godine preddiplomskog studija, 58 (23,9 %) prve godine diplomskog studija i 21 (8,6 %) druge godine diplomskog studija. Čak 194 ispitanika ili 79,8 % bile su studentice. Ispitanici su bili u dobi od 18 do 30 godina, dok je prosječna dob ispitanika bila 20,25 godina.

Gotovo je jednak broj ispitanika bez radnog iskustva (119 ili 49 %) i ispitanika s radnim iskustvom u medijima (124 ili 51 %). Od 124 studenta s iskustvom, 40 ih je imalo iskustvo u medijima, 66 u studentskim medijima, a 18 i u medijima i u studentskim medijima. Ukupno 123 ispitanika s iskustvom odgovorilo je na pitanje koliko dugo rade u medijima (jedna osoba nije dala odgovor). Većina (72 ili 58,5 %) ima između jedne i dvije godine iskustva, 32 ili 26 % manje od godinu dana i 19 ili 15,5 % više od dvije godine iskustva.

Za 72 % ispitanika novinarstvo je bilo prvi izbor pri upisu na fakultet.⁶ Ukupno 97,1 % studenata smatra da je novinarska etika nužan dio obrazovanja novinara, samo 2,1 % s time se ne slaže, a 0,8 % ne zna ili nije sigurno je li novinarska etika nužan dio obrazovanja novinara. Svega 15,4 % anketiranih studenata diplomskog studija nije slušalo kolegij iz novinarske etike.

Etička orijentacija

Rezultati za studente novinarstva, kao i za novinare u Hrvatskoj te one u šezdeset i šest zemalja ispitanih u studiji *Worlds of Journalism Study*, pokazali su da je „apsolutizam, odnosno pridržavanje etičkog kodeksa u svakom trenutku” tvrdnja koja je imala najvišu srednju ocjenu, tj. oni su „snažno podržavali tu orijentaciju”, dok su subjektivizam i ponašanje ovisno o situaciji „bili manje privlačni kao etički pristupi” (Ramaprasad i sur., 2019, str. 201, 205–206).

Ipak, u sve četiri tvrdnje pronašli smo statistički značajne razlike između odgovora studenata novinarstva i novinara, čime je opovrgnuta prva hipoteza istraživanja (Tablica 1). Čini se da su studenti novinarstva više od novinara skloniji smatrati da je etičko ponašanje povezano s konkretnom situacijom (tvrdnja broj dva), kao i da su spremniji ostaviti po strani moralne standarde u izvanrednim okolnostima (tvrdnja broj četiri). Također su bili manje od novinara skloni oslanjanju na vlastitu prosudbu za procjenu etičnog u novinarstvu, što bi se moglo objasniti ipak manjim radnim iskustvom koje imaju studenti u odnosu na profesionalne novinare.

Motlagh i suradnici (2013) izvijestili su o „povoljnijoj percepciji (...) u pogledu novinarskih etičkih kodeksa” što više iskustva novinari imaju (str. 1819), što bi moglo biti indikativno za objašnjenje da veći broj novinara od studenata novinarstva smatra pridržavanje kodeksa imperativom.

⁶ To je nešto više ispitanika nego u istraživanju Vilović i sur. (2018) provedenom za ak. god. 2014./2015. koje je pokazalo da je „studij novinarstva na Fakultetu političkih znanosti bio prvi izbor za 61% studenata prve godine ispitanika i za 68% ispitanika treće godine” (str. 37).

Tablica 1. Razlike između studenata novinarstva i profesionalnih novinara u etičkoj orijentaciji

Varijable ⁷	Ispitanci ⁸	N	%	M	SD	t
„Novinari se uvijek trebaju pridržavati kodeksa profesionalne etike, bez obzira na situaciju i kontekst.“	Studenti	243	88,5	4,19	0,85	8,99**
	Novinari	555	94,4	4,69	0,66	
„Ono što je etično u novinarstvu ovisi o konkretnoj situaciji.“	Studenti	243	67,9	3,67	1,09	10,02**
	Novinari	547	38,0	2,57	1,55	
„Ono što je etično u novinarstvu stvar je osobne prosudbe.“	Studenti	243	26,3	2,38	1,16	1,99*
	Novinari	546	37,4	2,60	1,54	
„Prihvatljivo je ostaviti po strani moralna načela/standarde ako to zahtijevaju izvanredne okolnosti.“	Studenti	243	39,5	2,94	1,29	7,98**
	Novinari	544	23,2	2,09	1,42	

Napomena: % – postotak studenata/novinarara koji su odgovorili „u potpunosti se slažem“ i „donekle se slažem“; M = srednja vrijednost (*mean*); SD = standardna devijacija; **p < 0,0001; *p = 0,047

Prihvatljivost kontroverznih novinarskih praksi

Studentima su postavljena pitanja o devet novinarskih praksi koje bi se mogle smatrati kontroverznima: tri o kršenju prava djeteta/maloljetnika na privatnost, dva o plagiranju, dva u kontekstu prikupljanja informacija te dva o potencijalnom sukobu interesa.

Kontroverzne prakse koje studenti novinarstva smatraju apsolutno neprihvatljivima jesu otkrivanje identiteta maloljetne žrtve i intervjuiranje djeteta bez pristanka roditelja ili zakonskog skrbnika – ukupno 76,5 % studenata te dvije prakse smatra potpuno neprihvatljivima. Takvi rezultati potvrđuju četvrtu hipotezu (Otkrivanje identiteta maloljetne žrtve studenti novinarstva identificiraju kao najozbiljniji etički problem.).

Ipak, zabrinjava podatak da studenti prave razliku između prihvatljivosti otkrivanja identiteta maloljetnih žrtava i počinitelja, odnosno studentima je prihvatljivije otkriti identitet maloljetnog počinitelja nego identitet maloljetne žrtve ($t = -11,5$; $p < 0,0001$). Samo 39,9 % studenata smatra potpuno neprihvatljivim otkrivanje identiteta maloljetnog počinitelja, što nije u skladu s *Kodeksom časti hrvatskih novinara* koji propisuje zaštitu identiteta svakog djeteta, bilo da je ono „svjedok, žrtva, osumnjičenik ili okrivljenik“ (*Kodeks časti hrvatskih novinara*, 2009, čl. 20). Utješno je pak da samo 4,9 % studenata tu praksu smatra potpuno prihvatljivom (Tablica 2).

Utvrđene su i razlike u stavovima studenata o prihvatljivosti darova, odnosno studenti su skloniji prihvaćanju manjih nego većih darova ($t = 6,39$; $p < 0,001$). Ti su rezultati donekle slični onima koje su dobili Lo i suradnici (2005) te Suárez Villegas i suradnici (2021) o prihvatljivosti manjih poklona među novinarima. Također, rezultate treba promatrati i u kontekstu kulture davanja malih darova (kava, vino, pića, parfemi...) koja je duboko ukorijenjena u

⁷ Varijable su preuzete iz studije *Worlds of Journalism Study*. Dostupno na: https://worldsofjournalism.org/wojwordpress/wp-content/uploads/2019/07/WJS_Ethical_orientations_-_aggregated.pdf (22.04.2022.).

⁸ Podatci za novinare preuzeti su iz studije *Worlds of Journalism Study* (za Hrvatsku). V. Peruško i sur. (2016).

hrvatsko društvo. Primjerice, istraživanje iz 2011. o korupciji u Hrvatskoj kroz iskustva građana pokazalo je da „svaka deseta žena u Hrvatskoj sudjeluje u podmićivanju, dok to isto čini 13 posto muške populacije“ (Budak i Rajh, 2011, str. 5). Ustanovilo se i da se „44 posto mita isplaćuje u novcu“, „38 posto daje u hrani i piću“, da „trećinu svih slučajeva čine iznosi niži od 500 kuna“ te da u većini slučajeva „predstavljaju oblik razmjene (...) između dviju strana, pri čemu i jedna i druga strana nešto daje i nešto dobiva zauzvrat“ (Budak i Rajh, 2011, str. 15–16).

Dvije prakse koje su većinu studenata ostavile neodlučnima ili sa stavom da su donekle prihvatljive jesu korištenje isključivo anonimnih izvora u članku i korištenje skrivene opreme za snimanje (kamere i mikrofoni). Kao što su objasnili Wilkins i Coleman (2005), „skrivena su kamere sporne u novinarskoj praksi od njihove prve uporabe“ i općenito se percipiraju kao „obmanjujuće tehnike prikupljanja vijesti“ (str. 46). Jedna petina studenata smatra te dvije prakse donekle prihvatljivima, a još je veći postotak neodlučan u procjeni njihove prihvatljivosti: 25,5 % za korištenje anonimnih izvora, a 20,2 % za korištenje skrivene opreme za snimanje (Tablica 2).

Tablica 2. Stavovi studenata o prihvatljivosti korištenja kontroverznih novinarskih praksi

N	U potpunosti prihvatljivo	Donekle prihvatljivo	Neodlučan	Donekle neprihvatljivo	U potpunosti neprihvatljivo
Kako biste ocijenili prihvatljivost određenih novinarskih praksi?					
1. Otkrivanje identiteta maloljetne žrtve					
243	0,4 %	0,8 %	4,9 %	17,3 %	76,5 %
2. Otkrivanje identiteta maloljetnog počinitelja					
243	4,9 %	11,1 %	12,8 %	31,3 %	39,9 %
3. Intervjuiranje djeteta bez pristanka roditelja ili zakonskog skrbnika					
243	0,4 %	3,7 %	4,5 %	14,8 %	76,5 %
4. Preuzimanje sadržaja (teksta) iz drugih medija bez navođenja izvora					
243	0,4 %	2,9 %	4,5 %	18,1 %	74,1 %
5. Preuzimanje sadržaja (teksta) s web-stranica bez navođenja izvora					
243	0,8 %	3,3 %	5,3 %	25,9 %	64,6 %
6. Baziranje novinarskog teksta/priloga isključivo na anonimnim izvorima					
243	1,6 %	19,8 %	25,5 %	31,7 %	21,4 %
7. Korištenje skrivenih kamera i mikrofona					
243	3,7 %	19,8 %	20,2 %	30,9 %	25,5 %
8. Prihvatanje manjih poklona (npr. ručak, vino, popusti)					
243	2,5 %	14,8 %	14,8 %	27,2 %	40,7 %
9. Prihvatanje većih poklona (npr. besplatna putovanja)					
243	2,1 %	8,2 %	14,8 %	15,2 %	59,7 %

Napomena: pod brojevima 1, 2 i 3 neprihvatljive su prakse koje se nalaze u odredbama *Kodeksa časti hrvatskih novinara*; brojevi 3, 4, 5 i 7 preuzeti su od Reinardy i Moore (2007) te su prilagođeni; broj 7 također se nalazi u studiji *Worlds of Journalism Study: Reporting Practices* (2016); brojevi 8 i 9 prilagođeni su prema Lo i sur. (2005).

To je slično rezultatu istraživanja Ball i suradnika (2006) koji su otkrili da će „korištenje skrivenih mikrofona i kamera” vjerojatnije više odobravati studenti u usporedbi s novinarima (str. 23). Iako su mogući odgovori (ljestvice) u studiji *Worlds of Journalism Study* bili nešto drukčiji pa potpuna usporedba nije moguća, treba napomenuti kako je to istraživanje ustanovilo da 40,8 % novinara u Hrvatskoj ne odobrava „ni pod kojim uvjetima” tu praksu izvještavanja, dok 52,9 % njih smatra da je korištenje skrivenih mikrofona ili kamere „povremeno opravdano”, a samo 6,4 % misli da je „uvijek opravdano” (*Worlds of Journalism Study: Reporting Practices*, 2016).

Tablica 3. Razlike između studenata preddiplomskog i diplomskog studija novinarstva u stavovima o prihvatljivosti kontroverznih novinarskih praksi

Studenti	%	n	M	SD	t	p vrijednost
Varijable						
Preuzimanje sadržaja (teksta) iz drugih medija bez navođenja izvora						
<i>Preddiplomski</i>	5,49	164	1,30	0,61	5946*	0,176
<i>Diplomski</i>	12,66	79	1,52	0,95		
Preuzimanje sadržaja (teksta) s web-stranica bez navođenja izvora						
<i>Preddiplomski</i>	7,32	164	1,45	0,71	6189*	0,505
<i>Diplomski</i>	13,92	79	1,61	0,98		
Otkrivanje identiteta maloljetne žrtve						
<i>Preddiplomski</i>	1,21	164	1,34	0,67	0,79	0,431
<i>Diplomski</i>	5,06	79	1,27	0,59		
Otkrivanje identiteta maloljetnog počinitelja						
<i>Preddiplomski</i>	14,63	164	2,09	1,16	-0,26	0,8
<i>Diplomski</i>	18,98	79	2,13	1,24		
Intervjuiranje djeteta bez pristanka roditelja ili zakonskog skrbnika						
<i>Preddiplomski</i>	3,66	164	1,35	0,73	-0,54	0,59
<i>Diplomski</i>	5,06	79	1,41	0,86		
Baziranje novinarskog teksta/priloga isključivo na anonimnim izvorima						
<i>Preddiplomski</i>	21,34	164	2,49	1,07	0,04	0,964
<i>Diplomski</i>	21,52	79	2,48	1,12		
Korištenje skrivenih kamera i mikrofona						
<i>Preddiplomski</i>	19,51	164	2,39	1,16	-1,19	0,234
<i>Diplomski</i>	31,65	79	2,58	1,20		
Prihvatanje manjih poklona (npr. ručak, vino, popusti)						
<i>Preddiplomski</i>	19,51	164	2,24	1,20	5236*	0,011
<i>Diplomski</i>	12,66	79	1,84	1,06		
Prihvatanje većih poklona (npr. besplatna putovanja)						
<i>Preddiplomski</i>	11,59	164	1,88	1,14	5392*	0,017
<i>Diplomski</i>	7,59	79	1,56	0,99		

Napomena: % – postotak studenata/novinarina koji su odgovorili „u potpunosti se slažem” i „donekle se slažem”; * uvjeti za provedbu t-testa nisu zadovoljeni pa je provedena neparametrijska alternativa (Mann-Whitneyev U-test)

U istraživanju se također željelo ispitati postoje li razlike između studenata preddiplomskog i diplomskog studija u njihovim stavovima o prihvatljivosti kontroverznih novinarskih praksi, a rezultati su pokazali kako nisu pronađene razlike u njihovim stavovima o devet praksi (Tablica 3), čime je opovrgnuta druga hipoteza.

Iako su Reinardy i Moore (2007) pronašli razlike u etičkim percepcijama između studenata koji su tek upisali studij i onih na kraju studija (str. 167) te su one zabilježene u 5 od 13 izvjava, nisu zabilježene za izvjeve slične onima korištenima u ovom istraživanju – tako su zaključili da nema razlika u „korištenju anonimnih izvora“, „korištenju skrivenih kamera ili mikrofona“, u „korištenju informacija doslovce preuzetih s *web*-stranice“ bez navođenja izvora ili u „intervjuiranju djece bez dopuštenja roditelja ili skrbnika“ (str. 168). Osim druge hipoteze, istraživanjem je opovrgnuta i treća hipoteza s obzirom na to da nisu pronađene razlike u vezi s bilo kojom od devet predloženih praksi između studenata s radnim iskustvom u medijima (uključujući i studentske medije) i onih bez iskustva u stavovima o prihvatljivosti pojedinih kontroverznih novinarskih praksi (vidi Tablicu 4).

Tablica 4. Razlike među studentima bez iskustva i s iskustvom rada u medijima (uključujući studentske medije) u stavovima o prihvatljivosti kontroverznih novinarskih praksi

Studenti	%	n	M	SD	t	p vrijednost
Varijable						
Preuzimanje sadržaja (teksta) iz drugih medija bez navođenja izvora						
<i>S radnim iskustvom</i>	5,65	124	1,40	0,84	-0,616	0,538
<i>Bez radnog iskustva</i>	0,84	119	1,34	0,63		
Preuzimanje sadržaja (teksta) s <i>web</i> -stranica bez navođenja izvora						
<i>S radnim iskustvom</i>	7,26	124	1,59	0,94	6866*	0,268
<i>Bez radnog iskustva</i>	0,84	119	1,40	0,64		
Otkrivanje identiteta maloljetne žrtve						
<i>S radnim iskustvom</i>	0,81	124	1,29	0,55	0,554	0,58
<i>Bez radnog iskustva</i>	1,68	119	1,34	0,73		
Otkrivanje identiteta maloljetnog počinitelja						
<i>S radnim iskustvom</i>	15,32	124	2,13	1,16	-0,405	0,686
<i>Bez radnog iskustva</i>	16,81	119	2,07	1,22		
Intervjuiranje djeteta bez pristanka roditelja ili zakonskog skrbnika						
<i>S radnim iskustvom</i>	5,65	124	1,38	0,85	-0,263	0,793
<i>Bez radnog iskustva</i>	2,52	119	1,35	0,68		
Baziranje novinarskog teksta/priloga isključivo na anonimnim izvorima						
<i>S radnim iskustvom</i>	23,53	124	2,54	1,09	-0,802	0,423
<i>Bez radnog iskustva</i>	19,35	119	2,43	1,08		
Korištenje skrivenih kamera i mikrofona						
<i>S radnim iskustvom</i>	28,57	124	2,44	1,23	0,123	0,902
<i>Bez radnog iskustva</i>	18,55	119	2,46	1,12		

Studenti	%	n	M	SD	t	p vrijednost
Varijable						
Prihvaćanje manjih poklona (npr. ručak, vino, popusti)						
<i>S radnim iskustvom</i>	21,85	124	2,19	1,2	-1,12	0,262
<i>Bez radnog iskustva</i>	12,90	119	2,03	1,13		
Prihvaćanje većih poklona (npr. besplatna putovanja)						
<i>S radnim iskustvom</i>	6,45	124	1,83	1,17	-0,76	0,446
<i>Bez radnog iskustva</i>	14,29	119	1,72	1,03		

Napomena: % – postotak studenata/novinarâ koji su odgovorili „u potpunosti se slažem“ i „donekle se slažem“; * uvjeti za provedbu t-testa nisu zadovoljeni pa je provedena neparametrijska alternativa (Mann-Whitneyev U-test)

Naše početne pretpostavke da studenti viših godina studija imaju više znanja i radnog iskustva te će biti kritičniji prema kršenju novinarske etike nisu se pokazale točnima. Istraživanje je pokazalo kako studenti imaju čvrst stav prema kontroverznom novinarskim praksama te da ne postoji statistički značajna razlika bez obzira na godinu studija i radno iskustvo. Da bi se otkrili dublji razlozi takve podudarnosti u mišljenjima, trebalo bi provesti dodatna istraživanja kroz koje bi se otkrilo na čemu počivaju takvi stavovi studenata.

Stavovi o etičkim pitanjima u suvremenom novinarstvu

Jedinim pitanjem otvorenog tipa studenti su mogli izraziti svoj stav o najvažnijem etičkom problemu suvremenog novinarstva (četvrto istraživačko pitanje). Njihovi su odgovori bili različiti i naknadno su grupirani u sljedeće kategorije: 1) pristranost (neuravnoteženost) u izvještavanju; 2) senzacionalizam (uključujući *clickbait* i želju za profitom); 3) lažne vijesti (dezinformacije); 4) otkrivanje identiteta (maloljetne osobe), zadiranje u privatnost i nepoštivanje dostojanstva; 5) plagiranje (korištenje sadržaja bez navođenja izvora); 6) korupcija (mito), gubitak samostalnosti i rad u vlastitu korist; 7) neproverjeni izvori, narušavanje anonimnosti izvora, plaćanje izvora i korištenje anonimnih izvora; 8) neprofesionalizam, nepridržavanje normi i kodeksa te nemoral; 9) nedovoljna reguliranost struke, loše obrazovanje, loše stanje u profesiji zbog ekonomske krize i raznih pritisaka; 10) ostalo.

Samo 27 studenata (11 %) nije dalo odgovor na to pitanje, dok je veliki broj ispitanika naveo više od jednog problema, a svaki je grupiran u odgovarajuću kategoriju. Grupirani odgovori unutar kategorija vidljivi su u Grafikonu 1.

Najčešće navođen problem bio je otkrivanje identiteta osoba (uglavnom maloljetnika) (navelo ga je 67 studenata), uz povredu privatnosti i dostojanstva osobe, što je vidljivo i iz sljedećih odgovora:

(1) *Otkrivanje identiteta maloljetnih osoba, neproverene informacije kojima možemo dovesti u pitanje integritet osobe i narušiti njenu privatnost, ugled i čast.*

(2) (...) *smatram da je izuzetno problematično otkrivanje identiteta djece, posebice ako su žrtve jer to dovodi do još veće viktimizacije.*

▲ **Grafikon 1.**
Odgovori studenata na pitanje koji je glavni etički problem u suvremenom novinarstvu (n = 216)

Iako je većina ispitanika govorila o maloljetnim žrtvama (potvrda četvrtе hipoteze), bilo je i onih koji su se protivili otkrivanju identiteta maloljetnog počinitelja i identiteta počinitelja općenito jer bi to moglo dovesti do identifikacije žrtve (npr. otkrivanje identiteta počinitelja koji je također član obitelji žrtve).

Drugi najčešće naveden etički problem bio je senzacionalizam (navela su ga 54 studenta). Neki od ispitanika bili su vrlo kritični prema novinarima s obzirom na njihovo pribjegavanje senzacionalizmu te su često iznosili svoje mišljenje o tome zašto tako postupaju, što se vidi iz sljedećih primjera:

(3) *Novinari svjesno koriste senzacionalizam da uzburkaju društvene mreže i prodaju se žutoj štampi.*

(4) *Senzacionalističko izvještavanje u slučajevima tragičnih događaja (fotografija), pandemija. Razlog tomu je konzumerizam u kojem živimo koji uvelike utječe na novinarsku profesiju.*

Istaknuta je i učestala uporaba *clickbaita*, što je opisano kao izravno kršenje kodeksa i novinarske etike općenito, a mnogi su studenti bili iznimno kritični prema novinarskom neprofesionalizmu i nepridržavanju etičkih kodeksa, kao i prema općem nedostatku „moralnosti” i osjećaja za „ispravno” i „pogrešno” (ukupno 38 ispitanika):

(5) *To što se novinari generalno ne pridržavaju kodeksa časti kad je u pitanju izvještavanje o ubojstvima i nasilju, o ženama i marginaliziranim skupinama se također izvještava na neadekvatan način.*

(6) *Dosta novinara nema osjećaja što je prihvatljivo, a što ne. Mislim da treba imati zdravog razuma, a toga često fali.*

(7) (...) *Većina novinara će napisati lošu priču ili netočnu vijest ako to donosi zaradu i to im je bitnije od donošenja pravih i objektivnih informacija.*

Ostali često ističani problemi bili su pristranost (neuravnoteženost) u izvještavanju, često korištenje anonimnih izvora ili neprovjerenih izvora te korupcija (mito) (Grafikon 1). Iako nešto manje učestalo, studenti novinarstva jasno su izrazili da su uvjeti u samoj profesiji, uz činjenicu da mnogi novinari nemaju novinarske diplome, mogući razlog kršenja etičkih načela:

(Glavni etički problem je...)

(8) *Što su u novinarstvu ljudi koji nisu prošli kolegij novinarske etike i nemaju osnovna znanja o njoj, osobito koji se bave tim poslom bez novinarskog obrazovanja.*

(9) *Što prednost u zaposlenju nemaju novinari, već je potpuno svejedno, a nama se krađu radna mjesta.*

(10) *Opća korumpiranost društva koja se posljedično prelila na novinarstvo, neobrazovanost medijskih djelatnika koji ni nisu upoznati s novinarskom etikom.*

Neki su studenti izrazili svoja stajališta o etici koja su išla šire od onoga što bi se moglo sažeti kao jedna kategorija, ali su se ipak referirali na profesiju i njezino unaprjeđenje, kao što se može vidjeti u jednom od studentskih odgovora:

(11) *Nisam sigurna je li baš problem etike, ali mislim da je svakako problem jaz između onoga o čemu bi se trebalo pisati i onoga što se čita. I kako i odakle medije financirati da imaju najveću slobodu.*

ZAKLJUČAK

Iako uvelike smatraju da je etika nužan dio obrazovanja za novinare, istraživanje je pokazalo da studenti i studentice novinarstva ipak ne doživljavaju etiku profesije kao jedan od najvažnijih elemenata profesije, osim načelnog razumijevanja da su neke neetične prakse manje prihvatljive. U tom kontekstu možda najzanimljiviji rezultat istraživanja jest razlika koju studenti rade u interpretaciji opravdanosti otkrivanja identiteta maloljetnih žrtava nasuprot maloljetnim počiniteljima (čiji bi identitet otkrili u znatno većem broju slučajeva), kao i veći broj onih koji smatraju da je opravdano korištenje skrivenih sredstava za snimanje te korištenje isključivo anonimnih izvora u tekstu. Na takav stav zasigurno su mogle utjecati objave i informacije koje se nalaze na društvenim mrežama, gdje je značajno smanjena osjetljivost prema informacijama, vrijednosnim sudovima i fotografijama

koje evidentno krše neko od etičkih načela. Budući da takve objave ne ostaju na društvenim medijima, već se upravo prijeporne „zanimljive“ informacije gotovo trenutačno prenose na stranice/portale *mainstream* medija, moglo bi se reći da učestalost tih objava, općenito, utječe na percepciju što je građanski prihvatljivo, a što ne.

U istraživanje se krenulo i s pretpostavkom da su studenti viših godina osvješteniji u odnosu na one tek upisane na studij novinarstva u pogledu imperativa etičnosti u novinarskoj profesiji. Međutim, rezultati su tu tvrdnju demantirali. Dojam je da etika nije glavni fokus interesa studenata, čak i onih koji pohađaju ili su slušali obvezni kolegij na trećoj godini preddiplomskog studija.

S druge strane, može se utvrditi da studenti jasno artikuliraju etičnost/neetičnost u medijskim objavama i praksama, što su pokazali iznoseći svoje stavove u otvorenim pitanjima. Međutim, etika kao bitna disciplina u oblikovanju novinara nije shvaćena kao dio profesionalnog standarda u novinarskom postupanju. Ukratko, novinarska etika razumije se prilično površno, tek kao usputna disciplina koja u konačnici ne osnažuje profesiju. Očito, studenti su svjesni da niz neetičnosti koje su vidljive u medijima ne štete samoj novinarskoj profesiji, jer ne postoje nikakvi prepoznatljivi oblici sankcija za grubo narušavanje etičkih normi.

Budući da su jedine pronađene statistički značajne razlike bile u etičkoj orijentaciji između studenata novinarstva i novinara, buduća bi se istraživanja svakako trebala usmjeriti u istraživanje potencijalnih razlika između tih dviju grupa u pogledu stavova o opravdanosti korištenja određenih kontroverznih praksi u izvještavanju, posebno u kontekstu dobi ispitanika, njihova radnog iskustva, ali i vrsti medija u kojima rade te drugim parametrima.

Literatura

- >Ball, A., Hanna, M. i Sanders, K. (2006). What British Journalism Students Think About Ethics and Journalism. *Journalism & Mass Communication Educator*, 61(1), 20–32. <https://doi.org/10.1177/107769580606100105>
- >Barrera, C. i Harnischmacher, M. (2020). The Development of Journalism Education in Europe. U K. Arnold, P. Preston i S. Kinnebrock (ur.), *The Handbook of European Communication History* (str. 367–384). Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781119161783.ch20>
- >Budak, J. i Rajh, E. (2011). *Korupcija u Hrvatskoj: stvarna korupcijska iskustva građana*. Ekonomski institut Zagreb i Ured Ujedinjenih naroda za droge i kriminal (UNODC).
- >Deuze, M. i Yeshua, D. (2001). Online Journalists Face New Ethical Dilemmas: Lessons From the Netherlands. *Journal of Mass Media Ethics*, 16(4), 273–292. https://doi.org/10.1207/S15327728JMME1604_03
- >Fengler, S., Eberwein, T. [...] i Zambrano, S. V. (2015). How Effective Is Media Self-Regulation? Results From a Comparative Survey of European Journalists. *European Journal of Communication*, 30(3), 249–266. <https://doi.org/10.1177/0267323114561009>
- >Ferré, J. P. (2020). A Short History of Media Ethics in the United States. U L. Wilkins i C. G. Christians (ur.), *The Routledge Handbook of Mass Media Ethics* (str. 16–29). Routledge (2. izd.).
- >Foote, J. (2008). World Journalism Education Congress. *Journalism Studies*, 9(1), 132–138. <https://doi.org/10.1080/14616700701768311>

- >Ivanuš, Ž. (2021). Novinarska etičnost pod pritiskom interesnih skupina – iskustva hrvatskih novinara. *Media, Culture and Public Relations / Mediji, kultura i odnosi s javnostima*, 12(1), 73–90. <https://doi.org/10.32914/mcpr.12.1.4>
- >Josephi, B. (2020). Journalism Education. U K. Wahl-Jorgensen i T. Hanitzsch (ur.), *The Handbook of Journalism Studies* (str. 55–69). Routledge.
- >Kodeks časti hrvatskih novinara (2009). Preuzeto 12. 04. 2022., s <https://www.hnd.hr/kodeks-casti-hrvatskih-novinarai>
- >Lo, V., Chan, J. M. i Pan, Z. (2005). Ethical Attitudes and Perceived Practice: A Comparative Study of Journalists in China, Hong Kong and Taiwan. *Asian Journal of Communication*, 15(2), 154–172. <https://doi.org/10.1080/01292980500118656>
- >Majstorović, D., Ivanuš, Ž. i Vilović, G. (2022). Novinarska etika u Hrvatskoj: aspekti razvoja kodeksa, obrazovanja novinara i znanstveno-istraživačkog interesa za temu. *Politička misao*, 59(1), 100–127. <https://doi.org/10.20901/pm.59.1.05>
- >Mauri-Ríos, M., Marcos-García, S. i Zuberogitia-Espilla, A. (2020). Analysis of Professional Perceptions Relating to the Effectiveness of Codes of Ethics for Journalists in Spain. *Journal of Information, Communication and Ethics in Society*, 18(4), 511–528. <https://doi.org/10.20901/pm.59.1.05>
- >Motlagh, N. E., Hassan, M. S. B. H., Bolong, J. B. i Osman, M. N. (2013). Role of Education and Work Experience in Journalists Perception About Journalism Codes of Ethics. *International Journal of Asian Social Science*, 3(8), 1819–1828.
- >Oller Alonso, M., Arcila Calderón, C. i Oliveira Pérez, D. (2019). Pre-professional Journalistic Cultures of Cuba, Ecuador and Venezuela: Perceptions of Students About Ethics and Journalism Practices. *Communication & Society*, 32(4), 93–107. <https://doi.org/10.4185/RLCS-2019-1341-24en>
- >Peruško, Z. i Vozab, D. (2016). The Field of Communication in Croatia: Toward a Comparative History of Communication Studies in Central and Eastern Europe. U P. Simonson i D. W. Park (ur.), *The International History of Communication Study* (str. 213–234). Routledge.
- >Peruško, Z., Čuvalo, A. i Vozab, D. (2016). *Country Report: Journalists in Croatia*. Worlds of Journalism Study.
- >Plaisance, P. L. (2006). An Assessment of Media Ethics Education: Course Content and the Values and Ethical Ideologies of Media Ethics Students. *Journalism & Mass Communication Educator*, 61(4), 378–396. <https://doi.org/10.1177/107769580606100404>
- >Plaisance, P. L., Skewes, E. A. i Hanitzsch, T. (2012). Ethical Orientations of Journalists Around the Globe: Implications From a Cross-National Survey. *Communication Research*, 39(5), 641–661. <https://doi.org/10.1177/0093650212450584>
- >Ramaprasad, J., Hanitzsch, T., Lauk, E., Harro-Loit, H., Hovden, J. F., Väiliverronen, J. i Craft, S. (2019). Ethical Considerations: Journalists' Perceptions of Professional Practice. U T. Hanitzsch, F. Hanusch, J. Ramaprasad i A. S. de Beer (ur.), *Worlds of Journalism: Journalistic Cultures Around the Globe* (str. 199–232). Columbia University Press. <https://doi.org/10.7312/hani18642-009>
- >Reinardy, S. i Moore, J. (2007). When Do Journalists Learn About Ethics? An Examination of Introductory and Graduating Students' Ethical Perceptions. *Journalism & Mass Communication Educator*, 62(2), 161–175. <https://doi.org/10.1177/107769580706200204>
- >Rupar, V. i Seizova, S. (2017). Ethics and Professional Orientation of Serbian Journalists. *Communication and Media*, (40), 5–36. <https://doi.org/10.5937/comman12-14541>
- >Sanders, K., Hanna, M., Berganza, M. R. i Sánchez Aranda, J. J. (2008). Becoming Journalists: A Comparison of the Professional Attitudes and Values of British and Spanish Journalism Students. *European Journal of Communication*, 23(2), 133–152. <https://doi.org/10.1177/0267323108089219>
- >Schultz, T. (2002). Does Education Matter? Characteristics of Journalists Who Went to Graduate School. *Journalism*, 3(2), 223–238. <https://doi.org/10.1177/146488490200300204>
- >Splichal, S. (1989). Indigenization Versus Ideologization: Communication Science on the Periphery. *European Journal of Communication*, 4(3), 329–359. <https://doi.org/10.1177/026732318900400300>

- >Suárez Villegas, J. C. (2015). Ethical and Deontological Aspects of Online Journalism: Their Perception by Journalists. *Revista Latina de Comunicación Social*, (70), 91–109. <https://doi.org/10.4185/RLCS-2015-1036n>
- >Suárez Villegas, J. C., Díaz del Campo, J. i Rodríguez, R. (2021). The Independence of Journalists From Gifts and Financial Interference: A Comparative Perspective Between Journalists and Citizens. *Revista Latina de Comunicación Social*, (79), 207–222. <https://doi.org/10.4185/RLCS-2020-1499>
- >Vilović, G., Majstorović, D. i Erceg, I. (2018). Journalism Students in Croatia: Their Motivation, Expectations, Satisfaction, and Aspirations. *Medijska istraživanja*, 24(2), 31–47.
- >Voakes, P. S. (1997). Public Perceptions of Journalists' Ethical Motivations. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 74(1), 23–38. <https://doi.org/10.1177/107769909707400103>
- >Wilkins, L. i Coleman, R. (2005). *The Moral Media: How Journalists Reason About Ethics*. Routledge.
- >*Worlds of Journalism Study* (2016). *Ethical Orientations*. Preuzeto 22. 04. 2022., s https://worldsofjournalism.org/wojwordpress/wp-content/uploads/2019/07/WJS_Ethical_orientations_-_aggregated.pdf
- >*Worlds of Journalism Study* (2016). *Reporting Practices*. Preuzeto 22. 04. 2022., s https://worldsofjournalism.org/wojwordpress/wp-content/uploads/2019/07/WJS_Reporting_practices_-_aggregated.pdf

ETHICAL ORIENTATION AND PROFESSIONAL DILEMMAS: ATTITUDES OF JOURNALISM STUDENTS AT THE FACULTY OF POLITICAL SCIENCE, UNIVERSITY OF ZAGREB

Dunja Majstorović :: Željana Ivanuš :: Gordana Vilović

ABSTRACT A survey among 243 undergraduate and graduate journalism students at the Faculty of Political Science, University of Zagreb, Croatia, was conducted to gain insight into their stances on the most important ethical problems in contemporary journalism, their ethical orientation and reasonings on the use of controversial methods in reporting. The research was set to explore the potential differences among students of different levels of study and working experience as well as between journalism students and journalists (comparison with the results of the "Worlds of Journalism Study" for Croatia). The results show no significant differences between undergraduate and graduate students nor between those with and without experience in the media regarding their stances towards the use of controversial methods in reporting, but differences were found between journalism students and journalists regarding their ethical orientation. Journalism students find identity disclosure and sensationalism to be the most severe ethical issues of contemporary journalism.

KEYWORDS

JOURNALISM ETHICS, MEDIA ETHICS, JOURNALISM EDUCATION, STUDENT ATTITUDES

Authors' note

Dunja Majstorović :: Department for Journalism and Media Production,
Faculty of Political Science, University of Zagreb :: dunja.majstorovic@fpzg.hr

Željana Ivanuš :: Department for Journalism and Media Production,
Faculty of Political Science, University of Zagreb :: zeljana.ivanus@fpzg.hr

Gordana Vilović :: Faculty of Political Science, University of Zagreb ::
gordana.vilovic@fpzg.hr